

Öz

1040 Dandanakan ve ardından 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra oluşan kültür ortamında Selçuklular'ın tarihi ile ilgili Farsça birçok tarihî manzum eser kaleme alınmıştır. Dönemin Selçuklu sultanları başta olmak üzere devlet adamları ve tarihî olayları ifade etmek için şiirler söylenmiştir. Bu dönemin şairleri de bu türden eserlerin ortaya konmasında oldukça merkezi bir konumda yer almıştır. Bu devirde Farsça şiir söylemiş Türk asıllı şairler ve Fars şairleri, şiirlerinin büyük bir kısmını tarihî olayları ifade eden methiye konulu manzumalara ayırmışlardır. Şiire tarihi yansıtanlardan biri de bu şairler arasında ayrı bir yere sahip olan Edîb Sâbir'dir (öl. 1151-1152). Selçuklu devrinin önde gelen edip ve şairlerinden Edîb Sâbir'in, döneminin sultanları ve devlet ileri gelenleri üzerine görüşleri, duygu ve düşüncelerini anlattığı *Dîvânı* üzerinden tarihî çıkarımlar yapmak önem arz etmektedir. Sâbir'in bu *Dîvân*'daki şiirleri Sencer'in ve Selçuklu devlet adamlarının özellikleri, zaferleri, başarıları ve dindarlıklarını anlatan beyitler ile doludur. Ayrıca din ve devlet düzeni ile Türk-İslam devlet geleneği ve göreneklerinin öneminin de vurgulandığı anlaşılır. Bu tespitler Sâbir'in, Sencer methiyelerindeki önemli ifadeleri ile pekişmektedir. Edebî kaynak üzerinden yapılan bu değerlendirme bir hayli mühimdir. Bu çalışmamızda Selçuklular'ın özellikle sosyal ve dinî durumunu aydınlatmak için Edîb Sâbir ve *Dîvânı*'nda övgüde bulunduğu Sencer methiyelerinde Büyük Selçuklu Devleti'nin tarihini, gücünü, dinî ve sosyal yapısını görmek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Selçuklular, Sultan Sencer, Edîb Sâbir

EULOGY FOR SULTAN SANCAR IN ADİB SÂBER'S DÎVÂN

Abstract

Many Persian historical poetic works related to Seljuks were written in the cultural settings shaped after Dandanaqan Victory in 1040 and Manzikert Victory in 1071. At that period, the statesmen and particularly the Sultans of Seljuk Empire composed verses to describe the historical events. Poets of this era are located in a very central position in creating this type of works. Poets of Turkish origin and Persian poets writing poetry in this period, devoted most of their poems to verses on praise, expressing historical events. One of those poets reflecting history to the poetry is Adîb Sâber (date of death 1151-1152) who has a distinguished place among these poets. It is important to have historical deduction from his *Dîvân* in which Adîb Sâber, who was one of the prominent man of letters and poet at Seljuk period, expressed his views, emotions and thoughts on the sultans and statesmen of the period. Sâber's poems in this *Dîvân* are

* Araştırma makalesi/Research article

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, gokhan.gokmen@istanbul.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 02.12.2020

Makale Kabul Tarihi : 21.12.2020

NÜSHA, 2021; (52): 103-128

filled with couplets telling Sancar's and Seljuk's statesmen's features, triumphs, success and pieties. Besides, it is understood that the importance of religion and state order, Turkish-Islamic state traditions are emphasized. This identifications support his notable statements in eulogies for Sancar. This evaluation made through literary resources is highly crucial. In order to enlighten especially the social and religious situation of Seljuks in this study, it is possible to see the history, power, and religious and social structure of Great Seljuk Empire in eulogy for Sancar, which Adīb Sāber praised in his *Dīwān*.

Keywords: Seljuks, Sultan Sancar, Adīb Sāber

Structured Abstract

The Great Seljuk Empire is the most important state established by Muslim Turks among nearly a hundred political organizations founded by Turks in the history.

The foundations of the Seljuk State were laid in Khorasan, which was a fully Islamized environment. Therefore, what is witnessed here is a harmony of the ancient Turkish society's values and Islamic values. The Great Seljuks gave a new direction to Turkish history and gave a new and lasting insight and strength to being Turkish, Turkish ancestry and the sense of Turkish state, which they enriched with the belief of Islam. Therefore, their influence was observed in all successor Turkish communities and states, and even in some communities whose people and rulers were not Turks and Muslims.

The Seljuks united the entire Islamic world under their own rule except Africa, with their wide borders reaching from Siberia in the east to the Marmara and Aegean coasts in the west, from the Caucasus in the north to Egypt in the south, and moreover, they made Anatolia a Turkish - Islamic homeland.

In this wide area, the poets with Turkish origin such as Mo'ezzī and Adīb Sāber depicted Seljuk Turkish history, especially Turkish cultural and historical heritage of ten centuries ago. It is highly important for these poets to explain Turkish - Islamic cultural values, the sense of state, religious and socio-cultural structures through their poems and to clarify their world of thought as the witnesses during the period. The history of the state that ruled in this homeland for about two hundred and fifty years is also very important not only in political and cultural terms and but also in terms of how sensitive Turks have been about their own identity. In this respect, it is seen that *Adīb Sāber's Dīwān* contributed to the Turkish - Islamic political, social and cultural environment of the period that left its mark on the thousand year history and served as a model after the Great Seljuk State. Although several studies have been carried out on the history of the Great Seljuk State, it is necessary to maintain the studies on the poets such as Adīb Sāber who read Persian poems and on the contribution of these poets to both Turkish and Persian languages. In addition, the aspects of the culture dominating the Seljuk palace and its surroundings, which were reflected in literary works through the poets such as Mo'ezzī and Adīb Sāber, are directly related to the existence of Turkish elements and the political and religious tendencies of the Turkish - Islamic tradition. Therefore, it is important not only for our national history but also for the general history of Islam. These findings are also strengthened by Sāber's important statements in the Sultan Sancar praise in our study.

These statements are related to many issues such as the conquests and victories during the Seljuk period, the historical events and figures of the period during the reign of the sultans. In addition, *Adīb Sāber's Dīwān* informs about the vizier and khans under the administration of these sultans and the statesmen of the period. These statements also reveal the importance of religion and state order, and Turkish - Islamic state traditions and customs. Protecting religion, justice and obedience of the people are among the basic features of his poems in the odes that Sāber says about Sultan Sancar, Atsız Khārezmshāh and Seljuk statesmen. The fair ruling of Muslim Turkish state administration and the obedience of its people to the political decision reflect the most important characteristics of Turkish state. These issues such as country and state order are often emphasized in the odes.

However, although several important works and studies bringing into light this period in various aspects exist in the literature, it is thought that the analysis of these dīwāns, especially the odes regarded to contribute to the political and cultural aspects of this period will contribute to this field.

Giriş

Edīb Sâbir, Selçuklu sarayının en önemli ve nüfuz sahibi şahsiyetlerindedir. Şiirlerinde Edīb ve Sâbir mahlaslarını kullanan Şerefü'l-üdebâ Şihâbüddîn Sâbir b. İsmâil-i Tirmizî¹ (546 h./1151- 1152) Selçuklu Sultanı Sencer döneminin etkili şairlerindedir. Genel olarak Edīb Sâbir olarak anılmaktadır. Selçuklu sarayı ile ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir.

Büyük Selçuklu sarayında yetişen Edīb Sâbir, Horasan valisi Tâcülmeâlî Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali b. Ca'fer'in yanında yer almış ve Sultan Sencer'in sarayında bulunmuş, şiirlerinin birçoğunu başta Sultan Sencer, Hârizmşâhlılar Devleti kurucusu Atsız ve Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali olmak üzere Selçuklu sultanları ve devlet adamları için kaleme almış ve Selçuklu sarayında yaşamış 12. yüzyılın önemli edebî şahsiyetidir. "Hem şair hem de elçi kişiliğiyle"² Sencer'in, Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali'nin ve saray erkânının itibar ettiği kişilerden olmuştur.

Hakkında fazla çalışma bulunmayan saray şairi Edīb Sâbir'in *Dîvân*'ı orijinal ve dönemin edebî dilini, tarihini, kültürünü ve sosyal durumunu anlatması bakımından birincil kaynaklardan biridir. İçinde Büyük Selçuklu dönemiyle ilgili önemli tarihî malumatı barındıran Edīb Sâbir *Dîvânı*'nın büyük bölümünü kasideler teşkil etmektedir. Bu kasidelerin kaynaklarda Selçuklu sultanlarına izafe edilmiş olması dahi Selçuklu tarihi açısından başlı başına önem taşımaktadır. Yine bu şiirler, özellikle de ele aldığımız Edīb Sâbir'in şiirleri edebî yönden olduğu kadar devrin kültürel ve siyasi ilişkilerini ortaya koyması açısından da önemlidir. Edīb Sâbir'in günümüze ulaşan beyitlerinin sayısı da yaklaşık 6000'dir. *Dîvân*'da 118 kaside, 54 gazel, 79 rubâî, 108 kıta/nazım ve 7 terkibbend yer almaktadır.³

Kasidelerde Sultan Sencer, Atsız Hârizmşâh, Horasan valisi Tâcülmeâlî Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali b. Ca'fer methiyeleri ağırlıktadır. Ancak Edîb Sâbir'in en çok kaside söylediği devlet ileri geleni ise bir arada bulunduğu Tâcülmeâlî Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali'dir.

Gerek seferlerde kazanılan başarı ve zaferlerin gerekse birçok tarihî malumat ve mühim hâdiselerin şair divanlarında, tafsilattan uzak ve belli sınırlarda anlatılmış olsa da özellikle kasidelerde yer aldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra *Dîvân*'da Sultan Sencer'in, Alâeddîn Atsız Hârizmşâh'ın, Atsız'ın oğlu Şâh Süleyman'ın, Horasan valisi Tâcülmeâlî Mecdüddîn'in, Nizâmülmülk'ün oğlu Fahrülmülk'ün, diğer vezirlerin, emîrlerin, devlet kademesinde önemli mevkilerde bulunan ve önemli görevlerde rol oynayan şahsiyetlerin, devlet ileri gelenlerinin övgüleri ve özellikleri yanında Sâbir, fetih kutlamaları, sultanların misafirliğe gitmesi ve dinî bayramların kutlanması gibi tarihî ve önemli görülen birçok hususu *Dîvânı*'nda anlatmıştır. Böylece bu dönem şairlerinin yazdığı ve anlattığı her kaside, her şiir, önemli konuları ihtiva ettiği için Büyük Selçuklu tarihi bakımından çok değerlidir.

Edîb Sâbir, *Dîvânı*'nda Sultan Sencer'e toplamda 282 beyit olmak üzere 6 kaside söylemiştir. Edîb Sâbir'in, *Dîvânı*'nda Sultan Sencer ile ilgili söyledikleri Sultanın adaleti, cömertliği, dindarlığı, Peygamber dininin devam ettiricisi ve İslâm şâhi oluşu; devlet düzeni, düşmanlara karşı savaşta muzaffer oluşu; fetihleri, başarıları, haşmeti, kılıcı, zekâsı, bilgisi ve hünnerleri gibi özellikleri yönündedir. Bu şiirler, sultanın sahip olduğu özellikleriyle saltanatta ne kadar önemli ve etkili olduğunu bizlere göstermektedir.

Dîvân'da Edîb Sâbir'in Sultan Sencer'e övgüde bulunduğu methiyelerinde bazen bütünüyle sultanın vafedildiği tarihî ve bilgi dolu bir kasidenin tamamı tercüme edilmiştir. Bazen de methiyelerdeki nesib ile teşbib bölümleri (sevgili ve güzellik unsurlarına dair bölümler) hafzedilerek sadece övgü söylediği şahsiyetleri gerçekçi bir görüşle anlattığı ve bu şahsiyetlerin özelliklerine ve tanınmalarına dair beyitler üzerinde durulmuştur. Bu kasidelerden alınan beyitler de sağ tarafta numaralandırılarak sunulmuştur. Methiyelerdeki bu beyitlerden dikkate değer ve önemli görülen örnekler ise şöyledir:

Edîb Sâbir, Sultan Sencer'e övgü söylemek için kaleme aldığı "Mu'izze'd-dunyâ ve'd-dîn (dünyayı ve dini yücelten) Sultan Melikşâh'ın oğlu Sencer'e Övgü" başlıklı bir kasidesinde Sultan Sencer'in Allah tarafından taht ve taç ile yüceltildiğine, şehinşâh lakabına, hançeri ve mızrağıyla sayısız canlar aldığına, hançer kullanmada Melikşâh ve Alp Arslan gibi etkili olduğuna, cihana hâkim olduğuna ve gürzüyle şahlara karşı zafer kazandığına vurgu yapmaktadır. Bir askerinin bile Ahameniş ve Sasani sultanlarından daha güçlü olduğuna, fetihlerine, sultana itaat edildiğine, adaletine, gücünün ve başarısının dünyaya yayıldığına, cömertliğine, nüfuzuna, dinin hâmisi olduğuna, kılıcına, başarılı bir sultan olduğuna, adaletiyle dinin ve dünyanın huzur bulduğuna değinmektedir:

- 1 همی تا بقا ممکن است آسمان را بقا باد سلطان سلطاننشان را
- 2 خداوند عالم که یفزود رتبت ز تختش زمین را ز تاج آسمان را
- 3 شهنشاه سنجر که بستد به خنجر روان ملکشاه و آلپارسلان را
- 4 کران تا کران ملک او گشت گیتی معین شده بندهای هر کران را
- 5 شهان را به گرز گران کرده عاجز چنین معجزات است گرز گران را
- 6 به زنجیر طاعت درآورد گردن بدان خنجر سرفشان سرکشان را
- 7 سر فتح و نصرت همی سجده آرد به رزم آن سر خنجر سرفشان را
- 8 به یک بنده عاجز کند دولت او هزار اردشیر و هزار اردوان را
- 9 شهنشاه گیتیستانست و شاهان مسخر شهنشاه گیتیستان را
- 10 107 زهی پادشاهی که فتح است و نصرت ز مُلکت زمین را ز حکمت زمان را
- 11 به بازار عدل تو از بس روانی روان طیره گشتست نوشیروان را
- 12 توئی شاه مشرق توئی شاه مغرب به حجت چه حاجت بود مر عیان را
- 13 ولیکن ببخشی ز بس بی‌نیازی گهی مشرق این را گهی مغرب آن را
- 14 تو فرموده‌ای خلعت شهریاری به گیتی فلان و فلان و فلان را
- 15 ز تو ملک و جان هر کجا ملکداری چه غایت بود منت ملک و جان را
- 16 بساط تو بوسیدن و بنده بودن به شاهی رسانید فغفور و خان را
- 19 جهان را جهانبخش صاحب‌توانی که صاحب سزد جز تو ملک جهان را
- 20 ظفر با عنان در رکاب تو باشد هزار آفرین آن رکاب و عنان را

- 21 به نامت امان یافت دینار و دیبا عطای تو چون خوار کرد این و آن را
- 22 بقای تو شد پاسبان شریعت بقای ابد زبید این پاسبان را
- 23 سنان چو نیلوفرت لالگون شد چو مایه دهی خون دشمن سنان را
- 24 رخ بدسگال تو از بیم تیغت مدد می‌دهد زردی زعفران را
- 25 سرشک مخالف ز سهم سنانت حکایت کند سرخی ارغوان را
- 26 ز شاهان ترا جاودانهست دولت تو داری و بس دولت جاودان را
- 27 نیاید ترا نقص در شهریاری از انسان که عیبست این عیب‌دان را
- 28 جهان را به ملک تو باشد تفاخر به گوهر تفاخر بود بحر و کان را
- 29 به عدل تو خرم بود دین و دنیا به باران بود خرمی بوستان را
- 31 همی تا بماند جهان جهنده جهاندار مانی جهان جهان را
- 32 به دیوان تو اقتدا داد و دین را به فرمان تو التجا انس و جان را؛

1. Felek baki kaldığı (var olduğu sürece), saltanat sahibi (saltanat belirtirine sahip) sultan baki kalsın.

2. Âlemlerin Rabbi, onun tahtından yeri/yeryüzünü, tâcından gökyüzünü yüceltti.

3. Şahların şahı Sencer, hançer ile Melikşah'ın ve Alp Arslan'ın ruhunu geri getirdi.

4. Uzaklardan uzaklara/bir uçtan bir uca bu âlem (dünya) onun mülkü oldu. Her bölgeye (ise) bir bende/kul tayin edildi.

5. Ağır gürz ile şahları aciz eyledi. Ağır gürzlerin mucizeleri işte böyledir.

6. İtaat zinciri ve o kafa koparan hançerle asilerin boynunu kopardı/kesti.

7. Savaş anında o kafa koparan hançere, fethin ve nusretin başı secde eder.

8. Bir kuluyla bin Erdeşîr ve bin Erduvân'ı, onun devleti aciz eder.

9. Şahların şahı bütün dünyayı fetheder ve (diğer) şahlar dünya fâtiherine boyun eğer.

10. O şah o kadar yücedir ki mülk olarak yeryüzünü, hikmet olarak zamanı fethetmiş ve zafer kazanmıştır.

11. Senin adalet pazarının düzgünlüğü/düzgün işleyişi, Enûşirvân'ın aklını çalmıştır/hayrete düşürmüştür.

12. Doğunun ve batının padişahı sensin. Kanıtı ne gerek var görünen nesneye (görünen köy kılavuz istemez!)

13. Ama çok cömert olduğundan bazen doğuyu, bazen batıyı bağışlarsın.

14. Sen dünya hükümdarlığı hil'atını falanca kişilere bahşedersin. (Dünya hükümdarlığını çeşitli kişilere bahşeden sensin).

15. Nerede hükümdar var ise onun mülkü ve canı sana borçludur (senden dolayıdır), mülkün ve canın minneti pek/nice olur.

16. Senin (nimet) sofranı öpmek ve senin bendeliğini yapmak, (Çin imparatoru) Fağfur'u ve Hân'ı padişah etti.

19. Sen (bu) cihanı, cihan yapansın ve kudretlisin. Senden başka kim bu cihanın sahibi olmayı hak eder?

20. Zaferin dizgini senin üzengindedir (zafer senin emrindedir). Bin(lerce) övgü olsun o üzengi ve dizgine!

21. Onu bunu senin cömertliğin hakir kılarırsa, dinar ve dîbâ (elbisesi) senin adıyla güvende olur.

22. Senin baki olman (varlığın), dinin bekçisi oldu. Böyle koruyucuya sonsuz baki kalmak yaraşır.

23. Mızrağı düşman kanıyla beslersen, nilüfer gibi olan mızrağın lale gibi (kızıl) olur.

24. Sana karşı kötülük besleyenlerin yüzü, senin kılıcının korkusundan safranın sarılığına yardım eder.

25. Senin düşmanının gözyaşı, senin mızrağının ucundan payını alınca, erguvan çiçeğinin kızıl rengini anlatır.

26. Şahların arasında senin devletin daimdir. Senindir, sadece senindir sonsuz devlet.

27. Bu ayıpları (eksiklikleri) söyleyen ayıplar konusunda uzman olan (benim açımdan), senin hükümdarlığında bir eksik yoktur.

28. Dünya senin mülkülle övünür, tıpkı denizlerin mücevherlerle övündüğü gibi.

29. Din ve dünya senin adaletin sayesinde huzurludur, tıpkı gül bahçesinin yağmurla taze olduğu gibi.

31. Bu dönen cihan baki olduğu sürece, sen cihanların cihanının sahibi kalacaksın.

32. Adalet ve din, senin divanına tâbi olur, insanlar ve canlar senin emrine boyun eğer.

Edîb Sâbir, “Şahlar Şahı Mu‘izzeddîn Sencer’e Övgü” başlıklı kasidesinde Sultan Sencer’in Allah’ın dilemesiyle sultan olduğunu, bütün sultanlık vasıflarına sahip olduğunu, sultanın okuyla kazanılan her zaferin dini de yücelttiğini, hançerinin ise saltanatın ve dinin koruyucusu olduğunu, Batı’dan Doğu’ya kadar herkesin sultana boyun eğdiğini, hiçbir sultanın Sencer gibi mülk sahibi olmadığını, adaletini ve düzenini ifade etmektedir. Ayrıca savaş meydanında atıyla hünerler sergilediğini, kılıcının keskinliğini ve isyan edenlere karşı tufan gibi olduğunu, mızrağıyla düşmanlarına galebe çaldığını, savaş günü boyu ve heybetiyle sürekli can aldığını, okuyla zaferler kazandığını, yaptığı hayırlarla ömrünün uzun olacağını, ordusunun gücünü, mübalağalı bir ifadeyle mülkünün Hz. Süleyman’dan daha fazla olduğunu ve heybetiyle Hz. Süleyman gibi düşmanlara korku saldıığını, savaşta mızrağıyla Hz. Musa ve onun asası gibi mucizeler sergilediğini dile getirmektedir. Sultana karşı gelenin sonunun ağır olacağını, diğer sultanların da Sencer’e itaat etmesi gerektiğini, yoksa canlarından olacağını, ordusunun sancağının fethi işaret olduğunu, Rum Kayseri’nin sultanın karşısında buyruk bekler biçimde durduğunu, nâmını, fetihlerini, saltanatının temelini adalet, emniyet ve iman olduğunu, Sâsânîler ve Sâmânîler’e karşı muzaffer olunduğunu, varlığına dua edilip Müslümanların Sencer sayesinde refaha kavuştuğunu beyan etmektedir:

هرچه دولت خواست زین دولت همه آن آمده است	دولت سلطان ما فرمان یزدان آمده است	1
تا سر تیغش معزّ دین یزدان آمده است	هر زمان یزدانش عز نو دهد در مملکت	2
هیچ سلطانی بدین دولت که سلطان آمده است	از سلاطین جهان هرگز نیاید در وجود	3
تاج و تخت و دین و دنیا را نگهبان آمده است	شاه شاهان پادشا سنجر که سهم خنجرش	4
بر همه شاهان رسوم ملک تاوان آمده است	ملک شاهان تا مسلم شد باسرم و رسم او	5
مغربیش چون مشرق اندر عهد و پیمان آمده است	روزگارش چون فلک منقاد و فرمانبر شده است	6
آسمانش چون زمین در زیر فرمان آمده است	ز آسمان هرچش مرادست آن همی یابد از آنک	7

- 8 تخت او گشتست از قدر آسمان آسمان همچنان کان تاج او کیوان کیوان آمده است
- 9 آفتاب پادشاهانست و در تاج او آسمان ملک را خورشید رخشان آمده است
- 10 آفتابش خوانده ام زیرا که در میدان رزم باره دریاگذارش چرخ جولان آمده است
- 11 چو در جولان ببیند دیده پندارد مگر کآفتاب از آسمان در صحن میدان آمده است
- 12 تیغ گوهردار او تیز است و گوهرها درو راست پنداری مگر بر سبزه باران آمده است
- 13 نیست در بالای رمحش هیچ نقصانی، چرا عمر بدخواهان از او در حد نقصان آمده است
- 14 چون فراق قد جانان جان بکاهد روز رزم زآنکه در قامت قرین قد جانان آمده است
- 15 میزبان نصرت و فتح و ظفر پیکان اوست میزبان سیری گرفت از بس که مهمان آمده است
- 16 خوش نبینی یکدل اندر کشور بدخواه شاه خوش نباشد دل که را در دیده پیکان آمده است
- 17 عمر نوحش بود خواهد زآنکه از شمشیر او در عذاب عاصیان ملک توفان آمده است
- 18 تا بگوید گردن طغیان فرعونان ملک لشگر او چون سمندر گرد طغیان آمده است
- 19 لشگر او چون سمندر گر بآتش در شود همچنان آید که خضر از آب حیوان آمده است
- 20 گرچه از ملک سلیمان ملک او افزونترست هیبت او بر سر دیوان سلیمان آمده است
- 21 هرکس اندر رزم ببیند نیزه خطی به دست گوید اندر رزمگه موسی و ثعبان آمده است
- 22 هرگز از صرصر نیامد بیش ازین بر قوم عاد کز نهیب تیغ او بر اهل طغیان آمده است
- 23 مایه خذلان ایزد نوعی از عصیان اوست وای آن سر کاندر او سودای عصیان آمده است
- 24 تا نپنداری که بی خذلان بود عصیان او کآنکه عصیان داشت در سر جفت خذلان آمده است
- 25 گر عزیز مصر خواهد تا بیابد عز عمر پیش خدمت پیش از آن آید که خاقان آمده است

- 26 شاد باد این پادشاه کاندرا امان عدل او پادشاه چین و ماچین در خراسان آمده است
- 27 هیچ خسرو را چنین فتحی نیاید پیش از آنک رایت کیخسرو از ایران به توران آمده است
- 28 خان اگر در خانه شکر نعمت سلطان نکرد لاجرم بی‌خانمان و تخت و ایوان آمده است
- 29 قیصر رومی کمر بندد به پیش تخت شاه ورنه بر قیصر همان آید که بر خان آمده است
- 30 نام او توفیق فتح و فر و فیروزی شده است ملک او تاریخ عدل و امن و ایمان آمده است
- 31 جز به فتح کشوری نامه نکرده است افتتاح هیچ روزی چون دبیر شه بدیوان آمده است
- 32 با فتوح بندگاناش با خطر گشت آن خبر کز فتوح آل ساسان و آل سامان آمده است
- 33 این چنین تمکین و نصرت این چنین فتح و ظفر هیچ خسرو را نه اندر حد امکان آمده است
- 34 تا بهر وقتی که باد عمر و حکمت می‌کند در زبان خلق نام نوح و لقمان آمده است
- 35 در جهانداریش سد چون نوح و لقمان باد عمر زانکه در عمرش صلاح هر مسلمان آمده است⁵

1. Bizim sultanımızın devleti Allah'ın emridir, bu devletten istediği bütün yüceliklerin hepsi (sultanda) vardır.

2. (Sultan Sencer'in) okunun mızrağının ucu, Allah'ın dinini yücelttiği sürece, Allah ülkeye her zaman yeni bir yücelik (izzet) bahşeder.

3. Dünyadaki sultanlardan hiçbiri, asla bu devlete gelen sultan gibi olamaz.

4. Şahların şahı Sultan Sencer'in hançerinin korkusu taç, taht, din ve dünyanın koruyucusudur.

5. Şahların mülkü, onun ismi ve düzeni ile müsemma olunca, bütün şahlara mülk âdetleri zarar olmuştur.

6. Devir, felek gibi onun emri altına girmiş, batısı ve doğusu ona tâbi olmuştur.

7. Gökten ne arzu ederse onu bulur çünkü gökyüzü de yeryüzü gibi onun emri altına girmiştir.

8. Onun tacının, yedi kat feleğin Keyvanı olduğu gibi, felekler de onun tahtı olmuştur.

9. (O) padişahların güneşidir ve tacının incisi evrenin gökyüzünün parlayan güneşidir.

10. Ona güneş dedim çünkü savaş meydanında denizi aşan onun atı, istediği yere koşar!

11. At koştuğunda gözler, güneşin gökyüzünden (savaş) meydanına indiğini zanneder!

12. Onun mücevherli kılıcı keskindir ve ondaki (kılıçtaki) mücevherlerin, doğrudan çimenlere yağın yağmur olduğunu sanırsın!

13. Onun mızrağında hiç noksan yoktur, ama onun düşmanlarının ömrü, mızrağından dolayı kısadır!

14. O, savaş gününde servi boylu sevgilinin ayrılışı gibi can alır çünkü onun boyu sevgilinin boyu gibidir (Sevgiliden ayrılış nasıl can alıyorsa, o da savaş gününde öyle can alır).

15. Onun oku nusret, fetih ve zaferin ev sahibidir. O kadar misafir gelmiş ki ev sahibi doymuştur. (oklarıyla sayısız düşman öldürmüş ve zaferler kazanmıştır)

16. Şahın kötülüğünü isteyen bir gönlü (bir kişiyi) bile ülkede hoş görmezsin, göze ok girmesini gönül istemez.

17. O, Hz. Nuh'un ömrüne sahip olacaktır çünkü onun kılıcı, ülkedeki asilere azap vermek konusunda tufan gibidir.

18. Ülkedeki firavunların isyan boynunu ezmek için onun ordusu, semender gibi isyanı çevrelemiştir.

19. Onun ordusu ejderha gibi ateş çıkarınca (savaşınca), Hızır'ın âb-ı hayatı gibi (ölümsüz) olur.

20. Onun mülkü, Hz. Süleyman'ın mülkünden daha fazla olsa da, onun heybeti şeytanlara Süleyman gibi gelmiştir.

21. Onu savaşta elinde dimdik mızrakla gören herkes, savaş meydanına Hz. Musa ve ejderhanın geldiğini söyler.

22. Onun kılıcının korkusunun, isyan edenlerin başına getirdiğini, şiddetli tufan Âd kavminin başına getirmede!

23. Onun isyanı (padişahın kızması), Allah'ın gazabının bir tecellisidir, isyan etmek isteyen başın vay haline!

24. Ona isyan etmenin zillete yol açmayacağını düşünme sakın, çünkü isyan düşüncesini kafasından geçiren iki kere zelil olur.

25. Mısır'ın kralı ömrünün kıymetli olmasını istiyorsa, hizmetçi, hakandan önce gelmelidir (Yani Mısır padişahı ömrünü değerli kılmak isterse onun hizmetçisi olmalıdır)

26. Adaleti sayesinde, Çin ve Maçın padişahının Horasan'a geldiği bu padişah şâd olsun.

27. Şahlar şahının (Sencer'in) bayrağı İran'dan Turan'a gelmeden önce, hiçbir sultan böyle bir fetih görmez.

28. Han eğer hanesinde sultanın nimetlerine şükretmezse, mecburen evsiz-barksız, tahtsız ve eyvansız kalır.

29. Rum Kayser'i (saygıdan) şahın tahtının karşısında elini bağlamış şekilde durur, yoksa o Hân'ın başına gelen Kayser'in de başına gelir.

30. Onun adı fetih, şan ve zaferin tuğrasıdır, onun mülkü (devleti) adalet, güven ve imanın olduğu tarihtir.

31. Şahın kâtibi dîvâna geldiğinde, namesini bir ülkenin fethi ile açmadığı (başlamadığı) bir gün yoktur.

32. Sâsânîler ve Sâmânîler'e fetihlerinden gelen haberler, onun (Sencer'in) adamlarının fetihleriyle tehlikeye düştü.

33. Böylesi bir dik duruş ve nusret, böylesi bir fetih ve zafer, hiçbir hüsrevin gücünün haddinde değildir.

34. Halkın ağzında her zaman Hz. Nuh'un ömrü ve Lokman'ın hikmetleri yâd edilir.

35. Cihan padişahlığında geçen ömrü, yüz tane Nuh ve Lokman'ın ömrüyle aynı olsun! Çünkü her Müslümanın huzuru/barışı onun ömründe sağlanmıştır.

Edîb Sâbir, "Sultanların Sultanı Mu'izzeddin Sencer'e Övgü" başlıklı başka bir kasidesinde Sultan Sencer'in şahlar şahı olduğunu, hançeri ve okuyla birçok zafer elde edip adına hutbe okunduğunu, yedi ülkeye egemen olduğunu, azameti ve devletiyle Hâkân ve Kayser'e karşı muzaffer olduğunu, kılıcıyla kâfirleri öldürdüğünü, şirki ortadan kaldırdığını ve bunları yaparken sultanı Hz. Ali'ye, kılıcını da Zülfikar'a benzettiğini, Hz. Ali'nin Hayber fethinden çok daha fazlasını fethettiğini belirtmektedir. Ayrıca Feridun, Dârâ ve İskender'in ordularıyla yaptıklarını Sencer'in tek başına yaptığından, kılıcıyla yüzlerce sultanı tacından ve tahtından ettiğiinden, Kirâmen Kâtibin meleklerinin sürekli Sencer'in fetihlerini yazdığından, Peygamberin şeriatını devam ettirdiğinden, gölgeliğinin ve tacının görkeminden, devlete ve millete yaraşır bir sultan olduğundan, Sencer'in hem dini hem de dünyayı huzura kavuşturduğundan, adaleti ve insafı ile herkesin barış içinde bir arada bulunduğuından, ikbalinden, Doğu'da ve Batı'da zaferler kazandığından, adına sikke basıldığından,

cömertliğinden, yoksullara ikramda bulunduğundan, ordusunun gücünden ve düşmanları Âd kavmi gibi helak ettiğiinden ve ordusunun düşmanlarının akıttığı kanı kızıl denize benzettiğinden bahsetmektedir. Böylece Edîb Sâbir, Sencer'in devleti çok yücelttiğinden söz etmektedir.

9	شاه شاهان سنجر آن کز بیم دست و خنجرش	خطبه هر منبری با نام سنجر کرده‌اند
10	از حروف دست و خنجر پیش باشد در جمل	فتحهای کان مبارک دست و خنجر کرده‌اند
11	پادشاه هفت کشور گشت و هفت اختر مدار	بر مراد پادشاه هفت کشور کرده‌اند
12	در ازل لوح و قلم وقت قرار کارها	تا ابد ملک جهان بر وی مقرر کرده‌اند
13	هیبت او را فناء عمر خاقان کرده‌اند	دولت او را زوال ملک قیصر کرده‌اند
14	لطف او و حلم او و عفو او و خشم او	از مزاج باد و خاک و آب آذر کرده‌اند
15	دست و تیغش در هلاک بت‌پرست و قمع شرک	اقتدا گویی به دست و تیغ حیدر کرده‌اند
16	تیغ حیدر فتح خیبر کرد و دست و تیغ او	صدهزاران فتح بیش از فتح خیبر کرده‌اند
17	جرعه ای از جام او و قطره‌ای از بحر اوست	آنچه افریدون و دارا و سکندر کرده‌اند
18	تاجداران را مسخر کامرانان را دلیل	او بدست خود کند ایشان به لشگر کرده‌اند
19	پیش ازین شاهان ز بهر تخت و افسر در مصاف	سرکشان را از سر شمشیر بی‌سر کرده‌اند
20	دولت و اقبال سلطان بازو و شمشیر او	صد ملک را در جهان با تاج و افسر کرده‌اند
21	بر همه شاهان مظفر شد که تقدیر و قضا	نام او را در ازل شاه مظفر کرده‌اند
22	از برای نسخه فتحش کرام‌الکاتبین	از شب و روز زمانه نقش دفتر کرده‌اند
23	چون دعای رستگاری چون ثناء کردگار	نامه‌های فتح او را هردو از بر کرده‌اند
24	شرع پیغمبر به ملک او همی نازد از آنک	ملک او را قوت شرع پیمبر کرده‌اند

- 25 اینک اهل شرع تا باقی بماند ملک او وهمها در بسته‌اند و دستها بر کرده‌اند
- 26 چتر و تاجش چون ببیند دیده را صورت شود کاسمان دیگر و خورشید دیگر کرده‌اند
- 27 خانه خورشید برج شیر باشد در فلک وین سخن را همگان نادیده باور کرده‌اند
- 28 از سر منجوق شه تابد همی خورشید فتح زین قبل میدان او را شیرپیکر کرده‌اند
- 29 صورت ملکست و ملت زانکه نقاشان صنع ملک و ملت را به ترکیبش مصور کرده‌اند
- 30 از میان دین و دنیا داوری بر خاسته است تا مر او را در میان هردو داور کرده‌اند
- 31 در پناه دولت او در ضمان عدل او آهوان در بیشه با شیران چراخور کرده‌اند
- 32 عدل و انصافش که گردانند گرد شرق و غرب حنظل و زهر جهان را نوش و شکر کرده‌اند
- 33 خسروان کش نائبانند از پی تعظیم او نام او را نائب الله اکبر کرده‌اند
- 34 اوست آن سلطان که خیر و شر و سعد و نحس او اختران در خشم و خشنودیش مضمّر کرده‌اند
- 35 دولتش چون حکم ایزد نصرتش چون دور چرخ اهل مشرق را و مغرب را مسخر کرده‌اند
- 36 ملک او را حجت دعوی به معنی داده‌اند نام او را صاحب دینار و منیر کرده‌اند
- 37 گر سخای خسروان را پیش از این اهل سخن در صفت با ابر و با دریا برابر کرده‌اند
- 38 در سخا نام سخادست و دل شاه جهان در جهان بر ابر و بر دریا مزور کرده‌اند
- 39 خنجر پر گوهر و پیکان زرینش به رزم صدهزاران جسم را پر زر و گوهر کرده‌اند
- 40 کوشش و رزمش ز جان گر خصم را مفلس کند مفلسان را بخشش و بزمش توانگر کرده‌اند
- 41 از حروف دست و خنجر بیش باشد در جمل فتحهائی کان مبارک دست و خنجر کرده‌اند
- 42 گر هلاک عادیان از باد صرصر گشته بود لشگر او بر معادی فعل صرصر کرده‌اند
- 43 گر عدو از بیمشان در آتش سوزان شد است خویش را در آتش سوزان سمندر کرده اند

- 44 گر فلک فریاد خصمش نشنود معذور هست کاسه و کوس شهنشه گوش او کر کرده‌اند
- 45 چون کند آهنگ اعدا خلق پندارد مگر باز و شاهین قصد دراج و کیوتر کرده‌اند
- 46 از نمایش گرچه روز رزم بحر اخضرند ای بسا کز خون خصمان بحر احمر کرده‌اند
- 47 بر زمین آنجا که رزم آرد ز عکس موج خون از ثریا تا ثری گوئی معصفر کرده‌اند
- 48 گر سپاه او بخواری قصد زی قیصر نکرد هیبت و هول سپاهش قصد قیصر کرده‌اند
- 49 دارد اولشگر ز فتح و نصره و شاهان ذلیل روز کوشش لشگر او زین دو لشگر کرده‌اند
- 53 صورت ملک است و ملت زآنکه نقاشان صنع ملک و ملت را به ترکیبش مصور کرده‌اند
- 54 ملک او را ابتدا از اهل عالم گفته‌اند عمر او را انتها تا روز محشر کرده‌اند
- 57 گوشه تاجش چو اختر زآسمان تابنده باد کآسمان ملک را پر زیب و زیور کرده‌اند
- 58 تا فلک را زیور عالی ز اختر داده‌اند تا عرض را نسبت کلی به جوهر کرده‌اند
- 59 افسر و تخت تو زیب و زیور ملک جهان باد کز این هردو گیتی زینت و فر کرده‌اند⁶

9. Şahlarin şahıdır Sencer, onun eli ve hançerinin saldığı korkudan dolayı her minberde Sencer'in adına hutbe okunur.

10. O mübarek el ve hançerin yaptığı fetihler, el ve hançerde bulunan harflerden daha fazladır.

11. Yedi iklimin padişahı oldu ve yedi yıldız, yedi iklimin padişahının isteğinin çevresinde dolaştı

12. Ezelden beri levha ve kalem, kaderleri yazacağı/dağıtacağı zaman, dünya hükümdarlığını sonsuza dek onun adına tapulamıştır!

13. Onun azametini Hâkân'ın ömrünü sonlandırmak için vesile kıldılar, onun devletini Kayser'in yurdunun yok olmasına vesile eylediler.

14. Onun lütfu, hilmi, affi ve hışmını, rüzgâr, toprak, su ve ateşten yarattılar.

15. Eli ve kılıcı, putperestlerin yok olmasında ve şirkin kökünü kazımasında sanki Hz. Ali'nin eli ve kılıcı gibidir.

16. Hz. Ali'nin kılıcı Hayber'i fethetti ve onun eli ile kılıcı Hayber fethinin yüzbinlerce daha fazlasını yapmıştır.

17. Feridun, Dârâ ve İskender'in yaptıkları, onun kadehindeki bir yudum ve denizindeki bir damla ile eşittir.

18. O tek başına taç sahiplerini yenmiş, bahtiyarları hakir kılmıştır ama onlar (Feridun, Dârâ ve İskender) orduyla bunu yapmışlardır.

19. Bundan önce şahlar taht ve taç için yaptıkları savaşta, isyancıları kılıcın ucuyla kafasız bırakmışlardır.

20. Sultanın devleti ve ikbali, onun kolu ve kılıcı, bu dünyada yüz hükümdara başındaki taçlarıyla bunu yapmıştır.

21. Bütün şahlara karşı muzaffer oldu çünkü kaza ve kaderde onun ismini ezelden beri muzaffer şah olarak yazdılar.

22. Onun fetih yazısı için Kirâmen Kâtibin, dönemin gece ve gündüzleriyle defterini süslemişlerdir.

23. Kurtuluş duası ve Allah'a hamd gibi ikisi de (Kirâmen Kâtibin), onun fetihnamelerini ezberlediler.

24. Peygamber şeriatı onun devletiyle övünür çünkü onun devletini peygamber şeriatının gücü kıldılar.

25. Şimdi şeriat ehli onun devleti baki kalsın diye evhamı bırakmışlar ve dua etmişlerdir.

26. Gözler onun gölgeliğini ve tacını görünce, başka bir gökyüzü ve başka bir güneş yaratıldığını düşünür.

27. Felekte güneşin yuvası, aslan burcudur ve herkes, görmeden buna inanır.

28. Şahın sancağının üstünden her daim fetih güneşi parlar, bu yüzden onun meydanını aslan nakışlı yapmışlardır.

29. O, devlet ve milletin yüzüdür çünkü yaratıcı onun hamurundan devlet ve milleti tasvir etmiştir.

30. Onu, din ve dünyanın arasında hakem olarak tayin ettiklerinden beri, din ve dünya arasında hakem olmaya gerek kalmamıştır. (Sencer insanlara hem dini hem dünyayı bahşetmiştir ve artık ikisinden birini seçmeye gerek yoktur)

31. Onun devletinin gölgesinde ve adaletinin güvencesi altında, ceylanlar ile aslanlar birlikte oturlar.

32. Doğu ve batı boyunca yayılan onun adaleti ve insafı, zakkumu ve zehri, şeker ve şerbete dönüştürmüştür.

33. Hüsrevler onun vekilidir ve ona boyun eğler. Onun adını, Yüce Allah'ın naibi olarak görmüşlerdir.

34. O, yıldızların hayır ve şerri, uğuru ve uğursuzluğu, onun öfkesi ve neşesinde gizledikleri sultandır.

35. Onun devleti Allah'ın hükmü gibi, zaferi ise çarkıfelek gibi doğulu ve batılıyı ele geçirmiştir.

36. Onun devletini iddianın kanıtı olarak mânâ ettiler, adını da dinar ve minber sahibi yaptılar (adına sikke bastılar, minberde adına hutbe okudular).

37. Eğer söz ehli bundan önce Hüsrevlerin cömertliğini bulut ve deniz sıfatıyla tanımladıysa,

38. Bu dünyada o cihan padişahının cömert elini ve gönlünü, cömertlikte bulut ve denizle süslediler.

39. Altın ve mücevherli ok ve hançeriyle binlerce düşman öldürmüştür.

40. Çabası ve savaşı düşmanı canından ediyorsa da, fakirleri de onun bağışları ve meclisi zengin etmiştir.

41. O mübarek el ve hançerin yaptığı fetihler, el ve hançerde bulunan harflerden daha fazladır.

42. Onun ordusunun, isyancıların başına getirdiğini, şiddetli tufan Âd kavminin başına getirmede!

43. Düşman onun ordusunun korkusundan yanan ateşe atladıysa, kendisini o koz ateşe semender yapmıştır.

44. Bu felek onun düşmanının iniltilerini duymadıysa mazur görülür, çünkü şahlar şahının davulu feleğin kulağını sağır etmiştir.

45. O, düşmanlara saldırdığında, halk atmaca ve doğanın keklik ile güvercin avına çıktığını düşünür.

46. Savaş günü görünüşte yeşil deniz gibi⁷ olsalar da, düşmanlarının akan kanıyla kızıl deniz yaratmışlardır.

47. Yeryüzünde savaştığı yerde kan dalgası resminden, sanki yerden Süreyyâ yıldızına kadar sarartmışlardır.

48. Eğer onun ordusu Kayser'i hakir etmek için ona saldırmamışlarsa da (saldırmaya bile tenezzül etmemişlerse de), onun ordusunun azameti ve korkusu Kayser'in canına kastetmiştir.

49. Onun ordusu fetih ve nusrettir ve şahlar hakir olmuşlardır. Savaş günü, onun ordusunu bu iki ordudan (fetih ve nusretten) yaratmışlardır.

53. O devletin ve milletin simasıdır çünkü Allah, devlet ve milleti onun karışımıyla resmetmiştir.

54. Onun devletini evrenin ilk gününden belirlemişlerdir, onun ömrünün sonu mahşer günüdür.

57. Onun tacı talih yıldızı gibi gökyüzünden parlasın. Çünkü devlet semasını yıldız ve süslerle donatmışlardır.

58. Feleği talih yıldızıyla süsledikleri sürece, zât'ı küllîyi cevhere nispet ettikleri sürece,

59. Senin tacın ve tahtın dünya mülkünün süsü olsun çünkü bu ikisiyle (tacın ve tahtınla) evreni süslemişlerdir.

Yukarıda verilen beyitlerde Edîb Sâbir, Sultan Sencer'i ve din ile devleti yüceltmiş, Sencer için "... *Onun adını, Yüce Allah'ın naibi olarak görmüşlerdir*" gibi oldukça dinî bir söylem ile dikkat çekici ifadeler kullanmış, Sencer'i halîfetullah yani Allah'ın halifesi olarak görmüştür.

Ayrıca Sâbir çarpıcı bir başka ifadeyle, "*Sencer'in devletin ve milletin siması*" olduğunu ve "*Allah'ın onu, devletin ve milletin karışımıyla resmettiğini*" ifade etmiştir. Bu husus üzerinde durmaya değerdir. Çünkü Edîb Sâbir, Sencer'in devlet gelenekleri ve göreneklerini devam ettirdiğini; her zaman halkın yanında ve halktan biri olduğunu, halkın içinden geldiğini; saltanat gibi devletin en önemli makamında, başında olmasına rağmen halkı bırakmamasını vurgulamıştır. Sâbir bunu beyan ederken aynı zamanda Sencer'in din ve devlet düzenini, adaleti ve Türk-İslâm kültürünü devam ettirdiğini de kastetmektedir.

"Tâcülmeâlî-i Musevî ve Selçuklu Sultanı Sencer'e Övgü" başlıklı kasidede ise Sencer'e, Edîb Sâbir tarafından hüsrevlerin şahı olması ve Tâcülmeâlî'nin parlak zekâsıyla Sencer'in zafere ulaşmasında katkı sağlaması gibi yönleriyle övgüde bulunulmuştur.

- 39** چو صاعقه دل صافی و رای روشن تو همی زنند در اعداء شهریار آتش
- 40** به نور فکرت تو شاه خسروان سنجر ز آب تیغ فروزد به کارزار آتش
- 42** اگرچه موکب تو آتش است در حرکت گه تحرک او هست با وقار آتش
- 43** تراست هیبت آتش و راست قوت آب بر آب جز تو ندیده است کس سوار آتش⁸

39. Sen yıldırım gibi aydın gönüllüsün ve senin parlak zekân, sultanın düşmanlarını ateşe verir.

40. Hüsrevlerin şahı Sencer, senin düşüncenin nurundan sudan kılıç yapar, savaşta ateş püskürür.

42. Sen yürürken yoldaşın ateş olsa da, onun (sultanın) kıpırdaması devasa ateştir.

43. Sende ateşin azameti, onda suyun gücü var, senden başka kimse ateşin suya süvari olduğunu görmemiştir.

Yukarıdaki beyitler ışığında Tâcülmeâlî'nin, zekâsı, ileri görüşlülüğü ve keskin fikriyle Sencer'in, düşmanlarına karşı zafer kazanmasında çok önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Tâcülmeâlî'nin güç olarak ateşe, Sencer'in de suya benzediğini, su ve ateşin önünde hiçbir şeyin duramayacağını, iki unsurun da kuvvetli olduğunu, Tâcülmeâlî ile Sultan Sencer'in güçlerini birleştirip birbirleriyle anlaştığını vurgulamaktadır. Bu ifadeler Âzer-i Bîgdilî'nin *Âteşkede-i Âzer* ile Devletşâh-i Semerkandî'nin *Tezkiretu'ş-şu'arâ* adlı eserlerinde “*Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım'ın sarayda Sencer ile yakın ilişkisi bulunduğu hatta Sencer'in Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım'a kardeş diye hitap ettiği*”⁹ rivayet edilen bilgileri de doğrulamaktadır. Böylece Edîb Sâbir, hem Sencer'in hem de Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım'ın değeri, gücü ve nüfuzunu beyan etmektedir.

Edîb Sâbir, “Sultan Sencer'in Teşrifine Kutlama” başlıklı kasidesinde sultanı ağırlama ve karşılama hakkında, Horasan valisi Tâcülmeâlî Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım Ali'nin misafirin, şahlar şahı Sultan Sencer olduğunu söylemektedir. Ayrıca hünerleriyle Mecdüddîn Ebu'l-Kâsım'ın, Sencer ile birlikte bütün sultanları ağırladığından, Sencer'in teşrifıyla bütün şahların sultana hizmette kusur etmeyip ondan ricacı olmalarından, bütün şahların Sencer'e itaat ettiklerinden, Sencer'in savaşta eşsiz bir sultan olduğundan, kılıcından, atından, zaferler kazanıp kutlandığından söz etmektedir:

جمال العزة كز عشرت گزین كرداست جبارش	رئیس شرق مجدالدین جلال آل بیغمبر	14
شکوهی داد از افعالش فروغی داد از آثارش	ابوالقاسم علی کایزد معالی را و عالم را	15
امل راضی ز ارزاقش طمع شاکر ز کردارش	قلم قاصر ز اوراقش ستم مقهور ز اخلاقش	17
به تاج فخر و منشور شرف گیسو و دستارش	مزین کرد دنیی را جمال افزود گیتی را	18
ثبات خاک بتوان یافت در حلم گرانبارش	خیال باد بتوان دید در کلک سبکسیرش	22
به تشریفی که فرموداست سلطان جهاندارش	تمنی می‌برند از وی جهانداران و سلطانان	25

- 26 خداوند جهان سنجر که تخت پادشاهی را خداوند جهان دید از خداوندان سزاوارش
- 30 شراب آن جهاندار است کاندر مشرق و مغرب جهانجویی نمی‌دانم که با روح است پیکارش
- 31 ز جام آن شهنشاهست کامروز از سر طاعت همه شاهان غلامانند در آفاق و اقطارش
- 33 هرآنکس کاین بلندی جاه او را دید نتواند بلندی باشد از گردون ولیکن بر سر دارش
- 35 چه شمشیری که تا در دست او باشد درو باشد صفات لفظ دربارش صاء رای هشیارش
- 37 پرستیدن چنین شه را سزا باشد که کرد ایزد هزاران شهر در امرش هزاران شه پرستارش
- 38 به طغرای می و شمشیر و مرکب شد ز شاهنشه مکرم نام و القابش مسلم قدر و مقدارش
- 40 به حرمت شاه ساداتست در تشریف شاهنشه همی خدمت کنند از جان ورا سادات و احراش¹⁰

14. Doğunun reisi Mecdüddîn, Peygamber sülalesinin yücelik kaynağı, yüceliğın simasıdır ve Cabbar (Allah) onu zevk ve sefa için seçmiştir.

15. Allah, Ebu'l-Kâsım Ali'nin yaptıklarıyla dünyayı yüceltti ve eserleriyle nurlu kıldı!

17. Kalem onu vafsetmekten, zulüm ise onun ahlâkıdan dolayı aciz kaldı. Emel onun rızıklarına razı, tamah onun yaptıklarına şükreder.

18. Saçları ve sarığı, onur tacıyla ve şerefli fermanıya dünyayı süsledi ve evrene güzellik kattı.

22. Onun hafif kaleminde hayal gibi (güzel olan) rüzgârı görmek mümkündür, onun ağırbaşlı vakur sabrında toprağın istikrarını bulmak mümkündür.

25. O cihan sultanının (Sencer) teşrif buyurmasıyla, cihan padişahları ve sultanlar ondan ricacıdırlar.

26. O dünya sahibi Sencer'dir ki kâinatın yaratıcısı, padişahlık tahtını diğer cihan padişahlarından daha çok ona layık görmüştür.

30. O cihan padişahının şarabıdır, doğuda ve batıda onun gibi ruh ile savaşılan bir cihan padişahı tanımıyorum.

31. O şahlar şahının câm-i ceminden dolayı bütün şahlar (ona) itaat eder ve dünyanın dört bir yanında onun kölesidir.

33. Onun makamının yüceliğini göremeyen kimse bu felekte yüce olacaktır ama darağacında.

35. Kadehe yâr olan o kılıç ve bu atıyla sürekli zafer kazanacaktır ve sürekli devlet ve baht onun yâri olacaktır.

37. Böyle bir padişaha sevmek yaraşır çünkü Yaradan, binlerce şehri onun emrine vermiş ve binlerce padişahı onun bakıcısı kılmıştır.

38. Mey tuğrası, kılıç ve at ile şahlar şahının ismi yüceldi ve lakapları yükseldi.

40. Değer olarak seyitlerin şahıdır ve şahlar şahı teşrif buyurunca, seyitler ve dostlar ona candan hizmet ederler.

Edîb Sâbir, “Sultan Sencer’in Teşrifine Kutlama” başlıklı başka bir kasidesinde doğunun reisi Tâcülmeâlî Mecdüddîn Ebu’l-Kâsım Ali’nin, ilmi, cömertliği, zekâsı, adaleti, güvenilir olması gibi yönleriyle Sencer’in yakın adamlarından olduğunu, Sencer’in davete teşrif buyurmasıyla Mecdüddîn Ebu’l-Kâsım’a hediyeler getirdiğini ve Ebu’l-Kâsım’ın övünç duyup makamını yücelttiğini, Sencer’in Peygamber kadar değerli ve Ebu’l-Kâsım’ın da Hz. Ali gibi Sencer’in yanında olduğunu mübalağalı bir benzetmeyle söylemekte, böylece Ebu’l-Kâsım’ın Sencer’in en yakınlarından olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Sencer’in ülkedeki birçok işi düzene soktuğunu, cömertliğiyle hem doğunun hem de batının ikramlar gördüğünü, herkesin güçlendiğini, mızrağıyla fetihler yaptığını ve fermanıya nam saldıığını beyan etmektedir:

17	خورشید خاندان نبوت رئیس شرق	کز آسمان گذشته به او قدر خاندان
18	دریای علم و تاج معالی علی که هست	جودش خجل کننده دریای بیکران
19	در بر و بحر ذکر بزرگیش منتشر	در شرق و غرب نام کریمیش داستان
20	تلقین او به مرتبه ملک رهنمون	تدریس او به ترجمه عقل ترجمان
24	ای خرمی ز عدل تو در ساحت بهشت	وی ایمنی ز امن تو در راحت امان
25	عدلت همه مقاصد امت کند تمام	علمت همه مصالح ملت کند بیان
26	در راه محمدت قدم توست مقتدی	بر ملک مکرمت قلم توست قهرمان
27	گر در موافقت نبرندی گمان نیک	تیغ یقین تو بزدی گردن گمان

- 29 شاه جهان به خلعت و تشریف و طوق زر جاه ترا به چرخ رسانید در جهان
- 30 او چون نبی به قدر و علی و آر پیش او تو ذوالفقار در کف و دلدل به زیر ران
- 47 آثار فضل ایزد و انواع لطف شاه در تار این مرکب و در پود آن عیان
- 50 بس راست کرد قاعده کار مملکت این عزم کار کرده و آن حزم کاردان
- 53 هر صعوه‌ای ز سعی تو بازی شود سپید هر روبهی ز عون تو شیری شود ژیان
- 54 توفیق توست بر فلک مکرمت نجوم ترتیب توست نیزه در و مملکت ستان
- 58 عز تو در عنایت منشور لایزال عمر تو در حمایت توفیق جاودان¹¹

17. Nübüvvet hanedanının güneşi, doğunun reisi, hanedanın değeri gökyüzünden daha yücelmiştir.

18. Bilim ummanı ve yüceliklerin tacı yücenin keremi, uçsuz bucaksız denizi utandırır.

19. Karada, denizde onun yüceliğinin zikri yayılmıştır, doğuda ve batıda onun keremli nâmı efsaneleşmiştir.

20. Onun düşüncesi (uyarısı) melek mertebesine ulaştırır, onun ders vermesi (eğitmesi) aklın anlamlandırılmasına/tercümesine tercüman olur.

24. Ey senin adaletinden dolayı mamurluğun (şenliğin) cennet boyutunda olduğu! Ey güvenliğin, senin güven vermenle içinin rahat olduğu!

25. Senin adaletin, ümmetin bütün amaçlarını tamamlar. Senin ilmin, bütün milletin çıkarlarını açıklar.

26. Güzel davranışlarda senin adımın öncüdür. Cömertlik mülkünde senin kalemin (fermanların) kahramandır.

27. Eğer muvafakat/mutabakat konusunda hüsnü zan sahibi değilirse, yakîn kılıcı o zannın boynunu keser.

29. Yoksa yayın şeklinin yararı eğik olmasındadır, senin insafın yayın gönlünden eğikliği giderir.

30. Cihan padişahı hediye, teşrif buyurması ve altın gerdanlıkla senin makamını bu dünyada arşa yükseltti.

47. O peygamber gibi değerli ve sen onun yanında Ali gibi, senin avcunda Zülfikar ve Döldül de uyluğunun altında.

50. Bu işi yapmak isteyen, o ihtiyatlı ve öngörülü davranan kişi (Sultan), ülkenin işlerini (çok sayıda işi) düzene soktu.

53. Hem batı ahalisi senin methinden mal ve makama erişti, hem doğu halkı senin cömertliğinden su ve ekmek buldu.

54. Senin başarın, yücelik feleğinin yıldızıdır. Mızrak, senin düzeninden dolayı ülkeyi fetheder.

58. Senin şânın, fermanların sayesinde ebedidir. Senin ömrün, başarı himayesinde sonsuzdur.

Selçuklu sultanı Sencer'in himayelerini gören, sarayında yer alan ve onu öven şiiirler söyleyen Edîb Sâbir, genel olarak kasidelerinde Sultan Sencer'in devleti ve dinî her daim yücelttiğine, Selçuklu soyuna şeref kazandırdığına, saltanatta devlet işini nizamlı yaptığına, zaferlerine, adaletine ve halka nimetler bahşettiğine değinmiştir.

Edîb Sâbir'in şiiirlerindeki vurgu, sultanların hüküm sürdüğü yıllarda Selçuklu döneminin fetihleri ve zaferleri gibi birçok hususa, dönemin tarihî olayları ve şahsiyetlerine dairdir. Ayrıca Edîb Sâbir'in *Dîvânı*, bu sultanların ve dönemin devlet adamlarının yönetiminde bulunan vezir ile emirlerden ve özelliklerinden de haberdar etmektedir. Bu ifadeler aynı zamanda din ve devlet düzeninin, Türk-İslam devlet geleneği ve göreneklerinin ehemmiyetini de gözler önüne sermektedir.

Bunların yanı sıra Edîb Sâbir'in Selçuklu siyasetindeki yeri, saray tarafından görevlendirildiği bazı olaylarda yer alması da şairin saraydaki konumu hakkında bilgi ve işaretler vermektedir. Sâbir, yaşadığı dönemin devlet düzenini, sosyal durumunu, kültürünü ve dinî yapısını şiiirlerine yansıtmıştır. Sâbir'in başta Sultan Sencer, Atsız Hârizmşâh ve Selçuklu devlet adamlarına dair söylediği kasidelerinde dinî himaye etme, adalet ve halkın itaatkâr oluşu şiiirlerinin temel özellikleri arasındadır. Müslüman Türk devlet idaresinin âdil yönetimi ve halkının da siyasi iradeye itaat etmesi en önemli Türk devleti özelliklerini yansıtmaktadır. Vurgu da sıklıkla ülke ve devlet düzeni gibi hususlara yöneliktir. Bu tür ifadeler bir Türk-İslam devleti olan Selçuklularda sadece o devrin devlet ve toplum ideali şeklinde değil, asırlarca devam edegelen ve hâlihazırda kabul gören siyasi yönetim ile sosyokültürel roller ve bunun bir gereği olan dinî temayüllere vurgu yapan ifadeler olarak da düşünülebilir.

Sonuç

Sonuç olarak Büyük Selçuklu saray şairi Emîr Mu'izzî'den sonra Sultan Sencer'e en çok methiye söyleyen şairlerden biri konumunda olan Edîb Sâbir'in ve *Dîvân*'ında anlattığı tarihî olaylar ile kasidelerin, tarih ve edebiyat çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla makalede edebî

bir metnin tarihî kaynak olarak kullanılması, örnekler sunulması tarihe ve edebî literatüre katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, makalede Selçuklu dönemine ait edebî eserin ele alınması ile farklı iki disiplinin kullanılması ve tarihî veriler elde edilmesi de çalışmaya orijinal bir değer katmaktadır. Böyle orijinal bir dîvânın ne kadar ve nasıl mühim bir tarihî kaynak vazifesi gördüğünü, Sultan Sencer methiyeleri açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca Selçuklu saray ve çevresinde egemen olan kültürün Mu‘izzî ve Edîb Sâbir gibi şairler üzerinden edebî eserlere yansıyan tarafları doğrudan Türk unsurların varlığı, Türk-İslâm geleneğinin siyasi ve dinî temayülleriyle alakalıdır. Bu tercihlerin asırlar boyu devam eden bir edebî geleneğe dönüşmesinde de bu şairlerin önemli bir yeri ve payı vardır. Çünkü Türk soylu Farsça şiir söyleyen saray şairleri tarafından yazılan bu şiirlerin çoğu Selçuklu dönemine dair Türk kültürü, tarihi ve edebiyatı açısından önemli bilgiler içermektedir. Ancak bu dönemi çeşitli yönleriyle aydınlatan çok önemli eser ve çalışmalar mevcut olmasına rağmen, bu devrin hala siyasi ve kültürel yönlerine katkı sağlayacağı düşünülen bu dîvânların, bilhassa kasidelerin değerlendirilmesinin bu alana ayrıca katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- ‘Avfî, Muhammed, *Lubâbu’l-elbâb*, (1389/2010), nşr. Edward G. Browne-Muhammed-i Kazvîni, İntişârât-i Hermes, Tahran.
- Âzer-i Bîgdilî, Lutf Ali Beg, (1378/1999), *Âteşkede-i Âzer*, tsh. Mîr Hâşim Muhaddis, C 2, İntişârât-i Emîr-i Kebîr, Tahran.
- Cuveynî, Ata Melik, (1916), *Târîh-i Cihânguşâ-yi Cuveynî*, nşr. Muhammed-i Kazvîni, C 2, Leiden.
- Edîb Sâbir-i Tirmizî, (1331/1952), *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, tsh. Ali Kavîm, Kelâle-i Hâver, Tahran.
- Devletşâh-i Semerkandî, (1382/2003), *Tezkiretu’ş-şu‘arâ*, tsh. Edward Browne, Çâp-i Leiden, 1900, İntişârât-i Esâtîr.
- Furûzânfer, Bedî‘uzzamân, (1380/2001), *Suhen u Suhenverân*, İntişârât-i Hârezmî, Tahran.
- Handmîr, Gıyâseddîn, (1353/1974), *Habîbu’s-siyer*, nşr. Muhammed Debîr-i Siyâkî, C 2, İntişârât-i Hayyâm, Tahran.
- Hidâyet, Rızâ Kulihân, (1382/2002), *Mecmâ‘ul-fusehâ*, tsh. Muzâhir Musaffâ, Neşr-i Emîr-i Kebîr, C 1, Tahran.
- Nefsî, Sa‘îd, (1363/1984), *Târîh-i nazm u nesr der Îrân ve der zebân-i Fârsî: tâ pâyân-i karn-i dehum-i hicri*, C 1, İntişârât-i Furûgî, Tahran.
- Râzî, Emîn Ahmed, (1378/1999), *Tezkire-i Heft İklîm*, nşr. Seyid Muhammed Rızâ Tâhirî, C 2, İntişârât-i Surûş, Tahran.
- Safâ, Zebîhullah, (1369/1990), *Târîh-i edebiyât der Îrân*, C 2, İntişârât-i Firdevs, Tahran.
- Şafak, Sâdık Rızâzâde, (1321/1942), *Târîh-i edebiyât-i Îrân*, Çâphâne-i Dâniş, Tahran.
- Dâ’iretu’l-me‘ârif-i buzurg-i İslâmî*, (1375/1996), Sâzmân-i Çâp u İntişârât-i Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, C 7, Tahran.

¹ Edîb Sâbir hakkında bibliyografya için bk. Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu’ş-şu‘arâ*, tsh. Edward Browne, Çâp-i Leiden, 1900, İntişârât-i Esâtîr, 1382hş./2003, s. 53-57; Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebîyyât-i Îrân*, Tahran 1308hş./1929, C 1, s. 342-345; Rızâ Kuli Hân Hidâyet, *Mecmâ‘ul-fusehâ*, tsh. Muzâhir Musaffâ, Tahran, Neşr-i Emîr-i Kebîr, C 2, 1336hş./1957, s. 821-822; Bedî‘uzzamân Furûzânfer, *Suhen u Suhenverân*, Tahran, İntişârât-i Hârezmî, 1380hş./2001, s. 240-243; Muhammed-i Avfî, *Lubâbu’l-elbâb*, nşr. Edward G. Browne-Muhammed-i Kazvîni, Tahran, İntişârât-i Hermes, 1389hş./2010, s. 486-492; Zebîhullah-i Safâ, *Târîh-i edebiyât der Îrân*, C 2, Tahran, İntişârât-i Firdevs, 1369hş./1990, s. 643-650; Emîn Ahmed-i Râzî, *Tezkire-i heft iklîm*, nşr. Seyid Muhammed Rızâ Tâhirî, C 2,

- Tahran, İntişârât-i Surûş, 1378hş./1999, s. 597-601; Sa'îd-i Nefisî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân ve der zebân-i Fârsî: tâ pâýân-i karn-i dehum-i hicri*, C 1, Tahran, İntişârât-i Furûgî, 1363/1984, s. 84; *Dâ'iretu'l-me'ârif-i buzug-i İslâmî*, Tahran, Sâzmân-i Çâp u İntişârât-i Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, C 7, 1375hş./1996, s. 371-372.
- ² Ata Melik Cuveynî, *Târîh-i Cihânguşâ-yi Cuveynî*, nşr. Muhammed-i Kazvîni, C 2, Leiden, 1916, s. 7-8; Gıyâseddîn Handmîr, *Habîbu's-siyer*, nşr. Muhammed Debîr-i Siyâkî, C 2, Tahran, İntişârât-i Hayyâm, 1353hş./1974, s. 519; Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu's-su'arâ*, s. 73.
- ³ Bu makalede Ali Kavîm neşri esas alınmış ve kaynak olarak gösterilmiştir. Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, tsh. Ali Kavîm, Kelâle-i Hâver, Tahran, 1331hş./1952.
- ⁴ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 53-54.
- ⁵ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 79-80.
- ⁶ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 93-96.
- ⁷ Selçuklu bayrağı kastedilmektedir.
- ⁸ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 144-146.
- ⁹ Lutf Ali Beg Âzer-i Bîgdîlî, *Âteşkede-i Âzer*, tsh. Mîr Hâşim Muhaddis, Tahran, İntişârât-i Emîr-i Kebîr, C 2, 1378hş./1999, s. 336; Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu's-su'arâ*, s. 73-74.
- ¹⁰ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 147-148.
- ¹¹ Edîb Sâbir-i Tirmizî, *Dîvân-i Edîb Sâbir-i Tirmizî*, s. 199-201.